

Država bez osobina: o Musilovoj Kakaniji

Među autorima međuratnog razdoblja koji radnju svojih djela povezuju s tematiziranjem Dunavske Monarhije, a time i “habsburškog mita”, posebno mjesto pripada – i u tome su književni znanstvenici i kritičari suglasni – Robertu Musilu (1880–1942). Štoviše, Claudio Magris ga u svojoj studiji o habsburškom mitu označuje najvažnijim predstavnikom tog vida novije austrijske književnosti: “Izravnije nego kod drugih pisaca njegova se tematika nadovezuje na habsburški svijet, na onu bajkovitu Kakaniju koju je tako živopisno, tako genijalno i pronicavo opisao” (Magris 2020: 241–242). Upravo je Musil – o čemu će više riječi biti dalje u radu – skovao u isti mah dobrohotan i ironičan naziv “Kakanija” (*Kakaniën*) za iščezlu Dvojnu Monarhiju, nadahnuto se referirajući na razna njezina značenja u istoimenom poglavlju svoga *opus magnuma*, romana *Čovjek bez osobina* (*Der Mann ohne Eigenschaften*). U osnovnim crtama koncipirano još početkom 20. stoljeća, djelo je svoj oblik počelo dobivati tek nakon što se autor suočio s posljedicama Prvoga svjetskog rata i raspada Austro-Ugarskog Carstva. Glavninu teksta Musil je napisao između sredine 1920-ih i 1942, godine njegove smrti; za života je, 1930. i 1932. godine, objavio dvije opsežne knjige romana, a uvid u cjelinu njegova životnog projekta javnost je stekla tek nakon Drugoga svjetskog rata.

Prema prvobitnoj zamisli okosnicu radnje trebala je tvoriti incestuozna veza između Ulricha i njegove sestre Agathe, no s početkom intenzivnog rada na romanu susret brata i sestre sve se više odgađao, a u prednji plan – kao stvarna tema prve knjige romana – navirala široka društveno i kulturno kritička panorama Dunavske Monarhije, neka vrsta bilance moderne epohe. Ulrich i Agathe susreću se tek na početku druge knjige, no incestuozni odnos dvoje protagonista, zamišljen kao navlastita kritika modernog morala, ne ostvaruje se ni u njoj ni na tisućama stranica rukopisa iz autorove ostavštine. Još 1928. zapisao je Musil rezignirano: “Priča ovog romana svodi se na to da se priča koja se u njemu trebala ispričati ne ispriča.” (cit. prema: Nübel – Wolf 2016: 27)

Izlazak prve knjige *Čovjeka bez osobina* 1930. godine (1. i 2. dio) književna je kritika popratila velikim pohvalama, ističući da je Musil, četvrt stoljeća po objavljivanju autorova prvijenca *Pomutnje gojenca Törleßa* (*Verwirrungen des Zöglings Törleß*, 1906), napokon prezentirao djelo što svojom estetskom kvalite-

tom nadmašuje njegov rani roman. No reakcije kritike na drugu knjigu (3. dio) autorova romanesknog projekta, koja je pod naslovom *U tisućgodišnje carstvo. Razbojnici (Ins tausendjährige Reich. Die Verbrecher)* objavljena potkraj 1932. godine, ni izdaleka nisu bile tako entuzijastične. Razlog tomu nije bila samo činjenica što je radnja s obuhvatne društvene panorame prve knjige u drugoj velikim dijelom sužena na privatnu sferu dvoje protagonista, nego je nesporazum izbio već i oko neobičnog naslova. Musil se njime referira na dvije ključne teme o kojima Ulrich i Agathe raspravljaju: “tisućgodišnje carstvo” kao šifru za utopijsku ideju, za “drukčije stanje” (*anderer Zustand*), ostvarivo prije svega u incestuoznoj vezi, i “razbojnike”, šifru za moralno prijestupništvo koje bi otud proizišlo. Nasuprot tomu, kritičari su u naslovu naslućivali satiričnu aluziju na politička zbivanja u Weimarskoj Republici, jer stvaranje tisućgodišnjeg Reicha obećavali su Hitlerovi nacionalsocijalisti koji su, nedugo po izlasku druge knjige *Čovjeka bez osobina*, prigrabili vlast u Njemačkoj, a kulturna se diskusija namah okrenula u posve drugom smjeru. Stoga ne čudi što je u radikalno promijenjenim okolnostima kulturne produkcije Musilov životni projekt počeo tonuti u zaborav.

Za života Musil je za tisak pripremio još dvadeset poglavlja romana, no od objavljivanja grafički već pripremljena teksta odustao je 1938. godine i ubrzo potom oputio se u emigraciju u Švicarsku. Tisuću devetsto četrdeset treće, godinu dana po Musilovoj smrti, taj tekstovni korpus objavila je njegova udovica Martha, a uvršten je – uz velik dodatni izbor iz autorove ostavštine – i u izdanje Adolfa Friséa iz 1952. godine. Desetljećima je ta edicija izazivala prijepore u struci, a tek su kasnija izdanja romana, dvosveščano kod Rowohlta te novo izdanje u šest svezaka kod salcburškog izdavača Junga, naišla na pozitivan odjek kod kritičara i književnih znanstvenika.

Spomenuto je da se inovativnost Musilova pripovjednog postupka u *Čovjeku bez osobina* temelji na narušavanju čvrstoga narativnog poretka u prilog obuhvatnom, brojnim esejističkim refleksijama prožetom satiričnom prikazu društvenog života u predratnom Beču. U toj romanesknoj strukturi, ističe njemački germanist Helmuth Kiesel, treba tražiti Musilov specifičan odgovor na krizu pripovijedanja u razdoblju klasične moderne: riječ je, smatra Kiesel, “o – prividnoj – konvergenciji života i pripovijedanja koja se u isti mah negira” (Kiesel 2017: 349), okolnost o kojoj u 122. poglavlju prve knjige romana razmišlja i protagonist Ulrich. “Preopterećeni i sanjajući o jednostavnosti”, ljudi naime, primjećuje Musilov junak, čeznu za važnim “životni[m] zakon[om]” koji “nije ništa drugo do pripovjedački red”, onaj jednostavni red koji se sastoji u tome da se može reći: “Nakon što se dogodilo ovo, odigralo se ono!” (Musil 2008: 816). Jer na njih, nastavlja Ulrich svoja razmišljanja, umirujuće djeluje upravo takav jednostavni poredak, “nizanje svega onoga što se dogodilo u prostoru i vremenu na jednu nit, upravo onu čuvenu ‘nit pripovijedanja’ od koje se sada sastoji i nit života” (*ibid.*). Protagonist se međutim – a s njime i njegov autor Musil – ograđuje od raširene težnje za uređenim redoslijedom činjenica: “Ulrich je primijetio da je izgubio to primitivno epsko čega se

privatni život još čvrsto drži, iako je službeno sve već postalo nepripovjedačkim i više ne slijedi ‘nit’, nego se širi beskonačnom isprepletenom površinom” (*ibid.*: 817).

“Ono što vrijedi za Ulricha”, naglašava Kiesel, “vrijedi i za cjelinu romana o njemu” (Kiesel 2017: 349). I roman se naime širi “površinom”, povezujući protagonista s većim brojem likova, uplećući ga u ljubavne afere i uključujući ga u “paralelnu akciju”, neformalnu obljetničku inicijativu habsburških uglednika, zapravo – kako se s vremenom ispostavlja – središnji narativni okvir prve knjige romana. Pozadinu paralelne akcije opisao je autor u intervjuu s kritičarom Oskarom Maurusom Fontanom 1926. godine ovako: “Polazim od pretpostavke: godina 1918. donijela bi obljetnicu sedamdesetogodišnje vladavine Franje Josipa I. i tridesetpetogodišnje vladavine Vilima II. Iz toga budućeg stjecaja okolnosti izrasta nadmetanje patriota dviju strana koji žele pobijediti i jedni druge i svijet te završavaju u sukobu 1914. [...] Ukratko: razvija se ono što sam nazvao ‘paralelna akcija’. Crno-žuti imaju austrijsku ideju’ [...]: spasenje Austrije od Pruske – treba nastati svjetska Austrija prema obrascu suživota naroda u Monarhiji – s ‘carem mirotvorcem’ na čelu. Prusi pak imaju ideju moći na osnovi tehničkog savršenstva – i njihov zamah paralelne akcije planiran je za 1918.” (Fontana 1926: 1).

Kronotop “Beč u osvit Velikog rata” vanjski je okvir zbivanja u *Čovjeku bez osobina*, u njegovu središtu stoji Ulrich, mlad i svestrano obrazovan potomak imućne bečke obitelji, koji je – poput svog autora – nakon kratke časničke karijere s uspjehom završio prirodoznanstveni studij i svojim radovima privukao zanimanje stručnih krugova. Iritiran racionalističkim duhom i vjerom u napredak svojih suvremenika, ponajprije njihovom usmjerenošću prema “osjećaju za stvarnost” (*Wirklichkeitssinn*), protagonist romana pokazuje se kao “čovjek bez osobina”, jer ovaj se svijet – a tako glasi i naslov 39. poglavlja – “sastoji od osobina bez čovjeka”, to jest bez središta koje bi ga integriralo.

“Čovjekom bez osobina” Ulrich se ne označuje samo u naslovu, to obilježje mu na više mjesta u romanu pripisuju i sveznajući pripovjedač i pojedini likovi, a takvim se, povrh toga, osjeća i sâm. To, dakako, ne znači da Ulrich ne raspolaže vještinama i sklonostima ili da nema formiran karakter; naprotiv, sva su ta obilježja u njega jasno prepoznatljiva. Oznaka “čovjek bez osobina” odnosi se na okolnost što Ulrich, zarana stekavši kritički stav prema sebi i svom okružju, ali i prema cjelini ljudskog života, odustaje od toga da o sebi i o čovjeku kao takvom zauzme jasan i čvrst stav. Više od činjeničnih modaliteta zanimaju ga mogućnosti ljudske egzistencije koja se, po njegovu mišljenju, ne temelji na nepromjenljivim antropološkim zakonitostima, nego na eksperimentalnosti svog značaja. Stoga Ulrich – nasuprot “osjećaju za stvarnost” – svojim životnim načelom smatra “osjećaj za mogućnost” (*Möglichkeitssinn*) u sklopu kojega stvarnost nije ništa drugo doli obmana ili zabluda. Na tragu tih razmišljanja Ulrich odlučuje “uzeti godinu dana odmora od svojega života, ne bi li potražio primjerenu primjenu svojih sposobnosti” (Musil 2008: 59).

U prvom dijelu romana, s naslovom *Neka vrsta uvoda (Eine Art Einleitung)*, između ostaloga se doznaje da je Ulrich upravo stekao novu ljubavnicu, da se s vremena na vrijeme druži s mladim bračnim parom, svojim prijateljima iz mladosti, da se zanima za zloglasnog ubojicu protiv kojega se vodi sudski postupak te da je uz pomoć očeva posredovanja dobio pristup utjecajnim društvenim i političkim krugovima suvremenog Beča. Isprva nije jasno u kakvoj se međusobnoj vezi nalaze te pripovjedne niti, o kojima je riječ tek u četiri od ukupno devetnaest poglavlja prvog dijela. Doznaju se i biografske informacije o spomenutim likovima iz Ulrichova okružja, o protagonistovu ocu, mladenačkim prijateljima Walteru i Clarissi, ljubavnici Bonadei, ubojici Moosbruggeru. U ostatku teksta naširoko se raspravlja i o drugim predmetima koji, kako se isprva čini, nisu povezani s nagoviještenom pričom i njezinim likovima. Ponajprije se to odnosi na poglavlja 4, 8 i 15 što donose eksurse koji se mogu čitati i neovisno o kontekstu romana. Ubrzo se međutim pokazuje da se radi o središnjim temama romana – o spomenutoj dihotomiji između “stvarnosti” i “mogućnosti” u 4. poglavlju, o Kakaniji kao državnom okviru radnje romana u 8. poglavlju i o prijelomu stoljeća kao epohalnoj cezuri, vremenskom okviru radnje, u 15. poglavlju. U tim je poglavljima, kako u svojoj interpretaciji *Čovjeka bez osobina* navodi njemački germanist Helmut Arntzen, zapravo riječ “o univerzalijama ovog djela”. Taj gradbeni postupak, ističe Arntzen, upućuje na autorovo odustajanje od načela linearnog odvijanja radnje u prilog zaokretu od posebnoga prema općem: no već time što se “pripovijeda Ulrichova priča” može se “očekivati povezanost njezinih dijelova”; ipak, “Ulrichova priča nije samo Ulrichova priča (već se pretvara u štošta drugo), a s druge strane Ulrichova priča nije ni cjelina knjige” (Arntzen 1993: 297).

Protagonistova odluka o uzimanju “godin[e] dana odmora od svojega života” poklapa se s pozivom da preuzme mjesto tajnika “paralelne akcije”, inicijative kojom, kako je spomenuto, krug bečkih uglednika 1913. godine – vrijeme radnje u romanu jasno se određuje razdobljem između kolovoza 1913. i ranog ljeta 1914. – započinje pripreme za obilježavanje visoke obljetnice vladavine austrijskog cara Franje Josipa I. u 1918. godini, i to u konkurenciji sa sličnom manifestacijom sjevernih susjeda u čast – doduše, upola kraćeg – jubileja vladavine njemačkog cara Vilima II. No od samog početka očito je da je prikazano zbivanje obilježeno i snažnom ironičnom notom: čitatelji naime, za razliku od likova romana, znaju da su planovi obiju strana uzaludni i besmisleni, i to ne samo zato što će Franjo Josip umrijeti već 1916. godine nego i zbog toga što će dvije godine poslije, u vrtlogu užasne ratne katastrofe, potonuti i oba carstva.

I dok Ulrich trajno zadržava distancu prema zbivanju u obljetničkom potvratu, ostali njegovi sudionici ustrajno tragaju za velikom “idejom”, “akcijom” ili “činom” kojima bi se čitavom svijetu na dostojan način predstavili značenje i slava Franje Josipa kao “cara mirotvorca”, a time i Monarhije kojoj stoji na čelu. No u toj potrazi ne pada im na pamet ništa što bi izgledalo prikladnim uzvišenom cilju: svaki izneseni prijedlog ubrzo se pokazuje neuvjerljivim i neprihvatljivim, svaka

natuknuta ideja ispostavlja se ispraznom i nesuvislom, nijedne doista “velike misli” nema na pomolu. Usto, na svaki prijedlog slijedi protuprijedlog, na svaku ideju nadovezuje se posve suprotna ideja. Na djelu je, kako Ulrich već zarana primjećuje, “poznata nepovezanost ideja i njihovo širenje bez središta, karakteristično za sadašnjost, koje tvori neobičnu aritmetiku i od stotoga dolazi do tisućitoga, ne stvorivši jedinstvo” (Musil 2008: 25). U salonu Ulrichove rođakinje Diotime, neformalnom središtu paralelne akcije, ta se “nepovezanost” očituje u mnoštvu perspektiva, koncepcija i elaboracija koje sudionici inicijative na sastancima iznose, ne uspijevajući se pritom sporazumjeti ni u svome vlastitom krugu.

Okupljajući društvenu kremu – aristokrate, građanske intelektualce, visoke vladine dužnosnike, krupne poduzetnike, diplomate, generale – paralelna akcija pruža dubok uvid u mentalne, socijalne i kulturne dispozicije kakanijske elite u razdoblju pred Prvi svjetski rat. Kao idejni začetnik ambicioznog pothvata u romanu figurira grof Leinsdorf kojemu je, kako Musilov ironični pripovjedač napominje, bilo jasno “da se mora dogoditi nešto što će Austriju staviti ispred svih, da taj ‘blistavi znak života Austrije’ cijelome svijetu postane ‘putokazom’, čime bi mu poslužio da pronade svoje vlastito, istinsko biće, a da se sve to poveže s 88-godišnjim carem mirotvorcem” (*ibid.*: 110). Uz Leinsdorfa, kao središnje ličnosti inicijative, fungiraju Diotima, čiji salon služi kao neslužbeni stožer, Tuzzi, njezin skeptičan, no vrlo uviđavan suprug, general Stumm von Bordwehr, predstavnik armije u akciji, te njemački poduzetnik i pisac Paul Arnheim, čije se sudjelovanje, kako se pokazuje, umnogome poklapa s njegovim poslovnim interesima. Prikaz priprema za provedbu paralelne akcije s brojnim njezinim sudionicima pruža uvid u socijalnokritičnu pozadinu romana u kojoj se kakanijski svijet inscenira u svojoj intelektualnoj i svjetonazornoj dispartnosti. Na to upućuje već i naslov drugoga, znatno duljeg dijela romana – *Događaji s premcem (Seinesgleichen geschieht)* (*ibid.*: 101), naslov čija se ironična intonacija odnosi na ispraznost i jalovost domoljubne akcije koja, neprestano se vrteći u krugu, ne uspijeva razviti realnu programsku osnovu.

Pišući *Čovjeka bez osobina*, Musil je bio svjestan činjenice da su intelektualni problemi te politička i ideološka stajališta prezentirana u romanu u mnogočemu srodni s problemima i patologijama međuratnog razdoblja. O tome svjedoči i njegova misao formulirana u intervjuu s Oskarom Maurusom Fontanom 1926. godine: “Da je došlo do rata, da je do njega moralo doći, suma je svih proturječnih strujanja i utjecaja i pokreta koje u romanu prikazujem”, svega onoga što je “svijet i mišljenje” poremetilo tako “da se do danas nisu mogli popraviti” (Fontana 1926: 1). Da se Musil intenzivno bavio ključnim manifestacijama mišljenja svog vremena, jasno proizlazi i iz zapisa iz njegove ostavštine. Neke je likove, u prvom redu Clarissu, ali i Diotimu i Arnheima, manje ili više sklopio “od citata”, navodi autor u dnevničkim bilješkama. Upravo to njegovo analitičko i u isti mah sintetičko ostvarenje stoji u fokusu novijih istraživanja Musilova djela, prije svih Norberta Christiana Wolfa koji potkraj svoje monumentalne studije *Kakanien*

als Gesellschaftskonstruktion iz 2011. godine ističe da je Musilu u *Čovjeku bez osobina*, kao u “malo kojem suvremenom društvenoznanstvenom radu”, pošlo za rukom da “misaono pojmi i rekonstruira vlastiti socijalni svijet” (Wolf 2011: 1099). Presudnom se pritom pokazuje spomenuta inscenacija široke društvene panorame u čijem se okviru prezentiraju i međusobno natječu različita misaona, ideološka i politička stajališta, stajališta o kojima prvo reflektira Ulrich, a potom o njima raspravlja s drugim likovima. Zaokupljen težnjom da uđe u trag problemima i “tajanstven[oj] bolest[i] jednog vremena”, Musilov protagonist, uzevši “godinu dana odmora od svojeg života” (Musil 2008: 59), pridružuje se jubilarnoj inicijativi kakanijskih patriota, ni u jednom se trenutku međutim ne opredjeljujući za neku od ponuđenih opcija: “No i to je bilo samo kakanijsko, taj prag osjećaja gdje su primali svoje biće, taj nemir prerano nestaloga mira u kojem su se osjećali zaštićeno i zakopano” (Musil 2019: 306).

Ima li se na umu Musilov status jednoga od – uz Thomasa Manna, Jamesa Joycea i Marcela Prousta – vodećih predstavnika klasične moderne, uvodno spomenuto rubriciranje njegova opusa u književnost “habsburškog mita” na prvi se pogled može učiniti neprikladnim. I sam je Musil potkraj života u biografskoj skici, ne baš sasvim skromno, ustvrdio da je u *Čovjeku bez osobina* “na posve inovativan način odgovorio na pitanja o smislu egzistencije modernog čovjeka” (usp. Wolf 2016: 604). Bitnim dijelom svoje poetike romana Musil je, napominje Viktor Žmegač, smatrao da bi se autor pri pisanju trebao “oduprijeti težnji za ideološkim obrascima” i da stoga “javnost ne bi trebao opskrbljivati tekstovima koji se slažu s nacionalnim, političkim, filozofsko-povijesnim i religijskim očekivanjima”; njegova zadaća ne bi trebala biti u “širenju izvjesnosti već sumnji”, ne bi trebala biti u “identifikaciji nego u svijesti o kritičnoj distanci” (Žmegač 1991: 269–270).

Musilovo nepristajanje uz decidirana opredjeljenja, u umjetničkoj kao i u svjetonazorskoj ili političkoj sferi, nema ništa zajedničko s naknadnim veličanjem “habsburškog mita” kakvom su bili skloni njegovi suvremenici Joseph Roth, Stefan Zweig ili Franz Werfel. Naprotiv, takvo mu je gledanje bilo strano, o čemu svjedoči i njegov sud iz vremena po završetku Prvoga svjetskog rata prema kojemu je Austro-Ugarska “sa svojom mješavinom naroda teorijski trebala biti uzorna država u svijetu”, no u stvarnosti je bila tek “anonimni upravni organizam, zapravo sablast” .” (cit. prema: Nübel – Wolf 2016: 23). Da Musil u *Čovjeku bez osobina* nije težio za prikazom “osobitosti monarhije u propadanju”, smatra i američki povjesničar David Luft, ističući da je autorova primarna intencija bila prikaz “naročito zornog stanja modernog svijeta” (Luft 2021: 107). Engleski germanist Ritchie Robertson uvjeren je pak da je zahtjev koji je Elias Canetti 1936. stavio pred modernog romanopisca – a prema kojemu on “svoju epohu treba obuhvatiti u cjelini, ponesen ‘ozbiljnom voljom za sažimanjem svog vremena, težnjom za univerzalnošću”” (Kohl 2006: 55) – ostvaren upravo u djelu Roberta Musila. Da je

Musil, uz Alfreda Döblina i Hermanna Brocha, bio autor koji je “revolucionirao formu romana” i u isti mah “razvio filozofski inspiriranu dijagnostiku vremena”, tvrdi i njemački germanist Gregor Streim u svojoj povijesti književnosti Weimarske Republike (Streim 2009: 71). I austrijski kulturolog Wolfgang Müller-Funk slaže se da je Musilov roman “dijagnoza vremena moderne”, no u isti mah napominje da je riječ o dijagnozi “koja svoj historijski materijal crpi iz simboličkog inventara Monarhije” (Müller-Funk 2005: 311).

U vrlo razgranatoj istraživačkoj literaturi o Musilu, s interpretativnim polazištima što sežu od imanentističkih do socioloških i poststrukturalističkih, već zarana je važnu ulogu stekao i kulturnopovijesni i kulturnoteorijski analitički pristup, raspoznatljiv i u Müller-Funkovoj napomeni. Pionirsku ulogu u tom vidu tumačenja Musilova opusa imala je studija Claudija Magrisa o habsburškom mitu u novijoj austrijskoj književnosti iz 1963. godine. Premda primarno nije posvećena Musilu, knjiga talijanskog germanista smatra se prvim sustavnijim prikazom autorova pogleda na austrougarsko društvo i kulturu uoči Prvoga svjetskog rata. S promijenjenim, kulturalnim, fokusom, za Musilovo djelo, dotada predmet interesa književnih znanstvenika, počinju se zanimati i predstavnici drugih struka, prije svega povjesničari koji su, nastojeći produbiti svoje razumijevanje kasnoga habsburškog društva, značajne uvide stekli upravo čitanjem tekstova austrijskog autora.

Magris je itekako svjestan iznimnosti Musilova statusa među autorima klasične moderne koji su, kako primjećuje, raskinuli s književnim tradicijama i “klasičnom *humanitas* 19. stoljeća”, a među njima upravo je Musil “najveći glas te problematike i svakako jedan od najvećih u 20. stoljeću”; u isti mah, napominje Magris, njegova se tematika “izravnije nego kod drugih pisaca” (Magris 2020: 241) referira na svijet Dunavske Monarhije. Teško je pritom reći, dodaje talijanski germanist, gdje u Musilovu prikazu “prestaje satiruća kritika, a gdje počinje ironična naklonost prema tom habsburškom svijetu”: “Vaga definitivno preteže prema negativnom sudu” (*ibid.*: 251); “ipak, dominantan ostaje ton ironične satire” što “preokreće sva opća mjesta austrougarske civilizacije i njezina mita”, pri čemu se habsburški svijet ne opisuje “samo u svom koloritu i općeljudskim obilježjima, kao što se događa kod drugih pisaca, nego i u svom kulturnom humusu, u svojim konfuznim ideološkim osnovama” (*ibid.*: 252).

Znakovitim, a zacijelo i ironičnim, može se učiniti to što je upravo Musil, jedan od najlucidnijih kritičara ideoloških izobličenja habsburške kulture, smislio pojam Kakanija kao njezinu najpregnantniju i najprecizniju oznaku, oznaku koja se u njemačkom i nizu drugih jezika već odavno ustalila kao sinonim za k.u.k.-monarhiju. Njezin blagonaklono-ironičan prizvuk mnogima se – i ne znajući njezina tvorca – učinio prikladnim nazivom za nekadašnju habsburšku državu, njezino mentalno i mentalitetno ustrojstvo, njezinu kulturnu i etničku raznolikost, njezin antikvirani životni stil. Iznimna važnost koju Musil pridaje svom neologizmu prepoznaje se već u tome što ga stavlja u naslov osmoga, jednoga od središnjih poglavlja romana: izvještavajući očito iz kasnijeg rakursa – jer radnja

romana zbiva se, kako je rečeno, u godini što je prethodila Prvom svjetskom ratu – Musilov sveznajući pripovjedač u njemu reflektira o “toj potonuloj Kakaniji” (Musil 2008: 42).

Istodobnost dobrohotnosti i distanciranosti u pripovjedačevu izričaju nazire se već u samoj riječi u kojoj se kratice *k. k.* (*kaiserlich-königlich*) i *k. u. k.* (*kaiserlich und königlich*), to jest *carsko kraljevsko* i *carsko i kraljevsko*, povezuju u pojam *Kakanija*. Značenje riječi, koja se svojim asonantno-aliteracijskim tonovima lako pamti već na fonetskoj razini, istraživači Musilova djela različito su tumačili, pri čemu se, smatra Norbert Christian Wolf, najuvjerljivijim čini njezino povezivanje s kakofonijom, pojmom koji se u glazbi i književnosti upotrebljava kao oznaka za posebno disonantne tonove, u politici pak za neslogu, nesklad između političkih skupina. U austrougarskom kontekstu s tim u vezi odmah na pamet padaju “žestoki međunacionalni sukobi između Nijemaca, Mađara, Slavena, Talijana i Židova unutar Dvojne Monarhije koji su, kao imaginarni problem, simbolički prekrivali socijalne konflikte” (Wolf 2016: 598). Njemačka germanistica Annette Daigger upućuje i na francuski izraz “pays de Cogne” (1997: 159), odnosno oznaku za mitsku zemlju izobilja, koja se također fonetski i semantički umnogome podudara s Kakanijom, a povrhu toga sadrži i, za Musila konstitutivnu, utopijsku referenciju.

Poglavlje o Kakaniji autor započinje – naoko nemotiviranim – osvrtom na utopijski “nadameričk[i] grad” (Musil 2008: 39), neku vrstu idealne moderne metropole 20. stoljeća, poput one iz znanstvenofantastičnih filmova. Obilježen svekolikom ubrzanošću, masovnom kulturom i mnoštvom raznolikih dojmova, taj je grad ujedno i “mjesto gdje boravak ima stila” (*ibid.*: 38). Riječ je očito o projekciji grada zasnovanog u skladu s uvjetima života u moderni i s najnovijom razinom tehničkog razvitka. Na pozadini toga “mogućeg” mjesta moderne – i u očitom kontrastu s njime – inscenira Musil njegovu suprotnost, Kakaniju, mjesto sporosti, obzirnosti i nehajnosti: “Ako nam se priča o brzinama ne sviđa, stvorimo neku drugu! Primjerice jednu posve polaganu, s maglovito valjajućom, poput morskog puža tajnovitom srećom i dubokim kravljim pogledom kojim su se oduševljavali već i stari Grci. [...] Čeznja da nas zaustave, da se ne razvijamo, da zapnemo i vratimo se u točku prije pogrešnog odvojka!” (*ibid.*: 40).

Za razliku od dinamičnosti “nadameričkoga grada”, brzina je u prošlosti, napominje Musilov pripovjedač, bila na razini “morskog puža” i mogla se pratiti “dubokim kravljim pogledom”, dodajući kako je riječ o nečemu davno iščezlom, još za svoga postojanja zastarjelom, o čemu se s vremenske distance može raspravljati samo uz dozu ironije i ravnodušnosti. No vrijeme je, nastavlja pripovjedač, i tada protjecalo, a da bi se moglo “izaći iz vlaka”, trebalo je baciti pogled u “dobra stara vremena, dok je još postojalo Austrijsko Carstvo, u takvom smo slučaju mogli izaći iz vlaka koji juri u duhu vremena, presjesti na običan vlak obične željeznice i vratiti se u domovinu” (*ibid.*). Ta domovina, “Austrijsko Carstvo”, pokazala se neuspješnom, jer iz svoga bogatstva, iz velike multietničke zajednice, nije uspjela izgraditi novi oblik političkoga, društvenog i kulturnog suživota. Una-

toč tomu pripovjedač – i dalje u tonu dobrohotne ironije – ne skriva svoju naklonost prema “Kakaniji, toj u međuvremenu odumrloj, neshvaćenoj državi, koja je u mnogim stvarima, ne dobivši za to priznanje, bila primjerna”, dodajući kako je i u njoj postojao “tempo, no ne u prevelikoj mjeri” (*ibid.*). Jer:

Naravno, po tim su cestama vozili automobili; no nije ih bilo odviše! I ovdje se pripremalo osvajanje zračnog prostora; ali ne odveć revno. Ponekad bi neki brod odaslali u Južnu Ameriku ili istočnu Aziju; ali ne prečesto. Nije bilo težnje za svjetskim gospodarstvom ili upravljanjem svijetom; smjestili smo se ovdje, u središtu Europe, na sjecištu starih osovina svijeta; riječi kolonija i prekomorje zvučale su kao nešto još posve neistraženo i daleko. Razvijao se luksuz; no nipošto ne tako pretjerano i rafinirano kao kod Francuza. Bavili smo se sportom; ali ne onako zalučeni kao Anglosasi. Za vojsku su se izdvajale gomile novca; no ipak upravo dovoljno da ostanemo druga najslabija velesila. I glavni je grad bio nešto manji od ostalih najvećih svjetskih gradova, ali ipak znatno veći od običnih velikih gradova. (*ibid.*: 41)

Gomilanjem tvrdnji koje se potom opozivaju – “i ovdje – ali ne odveć” – stječe se dojam da se u Kakaniji, u tim “starim vremenima”, živjelo bolje, ponajprije stoga što nije bilo hektičnosti karakteristične za modernu – i što se zato mogao razviti osjećaj za vrijeme posve drukčije od stvarnog vremena, za neku vrstu poetičnoga kreativnog vremena, pretpostavke za autorovu utopijsku ideju “drukčijeg stanja”. I premda je raspolagala sjajnim potencijalima, Kakanija ih nije uspjela pretvoriti u realnost, ostajući tako država “bez osobina”, ponajprije – kako primjećuje Musilov pripovjedač – zbog osrednjosti svojih institucija, svoje uprave i vojske: vojske koja je bila “druga najslabija velesila”, dok je uprava, premda među najboljima u Europi, ipak imala važan nedostatak: “genij i težnju genijalnim djelima kod privatnih osoba, kojima tu privilegiju nije dao visoki rod ili državni nalog, doživljavala je kao nedolično ponašanje i razmetljivost” (*ibid.*).

S usporedivim se prizvucima Musilov pripovjedač potom upućuje u analizu državnih struktura i političkog života Kakanije, prikazujući njihovu iznimnu kompleksnost upravo na primjeru oznaka *carsko kraljevsko* i *carsko i kraljevsko*: po njegovu mišljenju u tim se oznakama *in nuce* mogu razabrati ustavnopravne i političke posljedice Austro-ugarske nagodbe iz 1867. godine kojom je od dotadašnjega Austrijskog Carstva nastala Dvojna Monarhija, zajednica dviju nezavisnih država, kraljevina i zemalja zastupljenih u Carevinskom vijeću i Kraljevine Ugarske, po rijeci Lajti što ih je razdvajala neslužbeno nazvanih Cislajtanija i Translajtanija. Dva državna entiteta bila su, kako pripovjedač dalje objašnjava, povezana personalnom unijom s Franjom Josipom na čelu kao austrijskim carem i ugarskim kraljem. Osim toga postojala je i realna unija na područjima vanjske politike, vojske i zajedničkih financija, a za svako od njih osnovana su tri zajednička (ili c. i. k.) ministarstva. Zajedničke institucije i poslovi dviju polovica Monarhije označavani su kao *carski i kraljevski* (c. i. k.), oni austrijske polovice kao *carsko-kraljevski* (c. k.), a oni Kraljevine Ugarske kao *kraljevski ugarski* (kr. ug.).

Stoga se proturječnosti, općenito karakteristične za modernu kulturu, u svome kondenziranom obliku mogu – zaključuje pripovjedač – uočiti upravo u Kakaniji, oglednom primjeru države “bez osobina”:

Bila je, primjerice, carsko-kraljevska, a bila je i carska i kraljevska; jedan od ta dva atributa, c. k. ili k. u. k., nosila je svaka stvar ili osoba, no ipak je bila potrebna cijela tajna znanost da bi se uvijek sa sigurnošću mogla načiniti razlika između toga koje ustanove i ljude valja osloviti sa c. k., a koje sa k. u. k. U pisanom se obliku nazivala Austro-Ugarskom Monarhijom, a usmeno je dozvoljavala da je nazivaju Austrijom, dakle imenom kojega se odrekla svečanom državnim zakletvom, no koje je zadržala u svim emocionalnim pitanjima, kao znak da su osjećaji jednako važni kao i državno pravo, i da propisi ne predstavljaju stvarnu ozbiljnost života. Prema ustavu je bila liberalna, no njome se upravljalo crkveno. Vladalo se crkveno, no živjelo se slobodoumno. Pred zakonom su svi građani bili jednaki, no nisu svi bili građani. Postojao je i parlament, koji se svojom slobodom koristio u tolikoj mjeri da je obično bio zatvoren; no postojala je i odredba o izvanredno stanju, uz čiju su pomoć stvari tekle i bez parlamenta, a svaki put kada bi se svi već poveselili apsolutizmu, kruna bi naredila da ipak ponovno valja vladati parlamentarno. (*ibid.*: 42)

Sličnom dinamikom rasplamsavanja i smirivanja u mnogim dijelovima Monarhije odvijala su se i “nacionalna trvenja koja su s pravom privlačila radoznalost Europe”, no danas se – kako primjećuje pripovjedač (ali i mnogi kasniji tumači habsburške povijesti) – “prikazuju potpuno pogrešno” (*ibid.*):

Bila su tako žestoka da bi državna mašinerija zbog njih više puta na godinu zapela i zastala, a u tim pauzama i državnim stankama svi bi se dolično slagali i pravili se da se ništa nije dogodilo. A doista se ništa zbiljsko i nije dogodilo. Tek se odbojnost svakog pojedinca prema težnjama svakoga drugog pojedinca, u kojoj smo danas jedinstveni, u ovoj državi već vrlo rano oblikovala u, mogli bismo reći, sublimirani ceremonijal, koji je mogao donijeti značajne posljedice da njegov razvoj nije prijevremeno prekinut katastrofom. (*ibid.*)

Promatrajući povijesne činjenice na egzaktan način, dovodeći ih u međusobnu vezu i sažimajući ih potom s blago ironičnim prizvukom, Musil daje i navlastit prikaz i tumačenje uzroka “katastrofe” što je pogodila Kakaniju, državu koja je bila “izvorno jednako dobra kao i svaka druga, a bolja od nekih, tijekom stoljeća pomalo izgubila zanimanje za samu sebe” (*ibid.*: 646–647). Premda je nedvojbeno pripadala naprednijim europskim zemljama, nedostajala joj je – smatraju Musil i njegov pripovjedač – ideja vodilja, jasna vizija koja bi je pokrenula iz letargije i malaksalosti (da je Austrija sa svojom mješavinom naroda imala jedinstvenu priliku postati jednom od uzornih država svijeta, bio je Musil uvjeren i nakon raspada Monarhije, o čemu, primjerice, svjedoči i njegov ogled *Buridanovi Austrijanci – Buridans Österreicher* iz 1919. godine).

No pripovjedačeve kakanijske refleksije ne svode se samo na kritičku raspravu o aporijama društveno-političkog ustroja habsburške države, on se – na trenutak

zauzimajući perspektivu nostalgичnog Kakanca u tuđini – prisjeća i iznimne ljepote niza njezinih krajolika:

A kakve su to zemlje bile! Bilo je tu ledenjaka i mora, krša i čeških kukuruznih polja, jadranskih noći, koje su cvrčale nemirom zrikavaca, i slovačkih sela gdje se dim iz kamina uzdizao kao iz raširenih nozdrvi, dok se selo stiskalo između dvaju brežuljaka, kao da je Zemlja malo otvorila usnice da bi među njima zagrijala svoje dijete. (*ibid.*: 41)

Taj niz idiličnih predjela iz raznih krajeva Kakanije doima se, ističe austrijska germanistica Alice Bolterauer, kao “nakupina različitih klišeiziranih slika”, kao “ruralne idile [...] što nedvojbeno evociraju određena mjesta, no koja ipak ostaju začudno neodređena”; iz njih se ne može “izvesti nikakva karakteristična osobina”, te stoga i pojam Kakanije uvijek nanovo izmiče poblížem određenju: kao “bit njezine egzistencije i njezina značenja pokazuje se permanentno pomicanje njezina bića i njezina smisla” (Bolterauer 2025). Utoliko se i slike kakanijjskih krajolika, što u prvi mah pobuđuju ugođaj sklada i ljepote, pokazuju nevjerodostojnim, i one su, promotri li se pažljivije, obilježene proturječnostima i nesuglasjima, kao što je to slučaj sa spomenutim paradoksima ustavnopravnoga i političkog uređenja Monarhije. Kakanija se stoga, zaključuje Bolterauer, pojavljuje kao oličenje stalnog “mijenjanja identiteta, pa čak i odricanja identiteta”, jer ona je istodobno i ono što jest i u isti mah svoja suprotnost, tako da se nameće naoko apsurdan zaključak: “U ovoj se zemlji – ponekad i do najviših stupnjeva strasti i njezinih posljedica – postupalo uvijek drugačije nego što se mislilo, a mislilo drugačije nego što se postupalo” (Musil 2008: 43).

Taj paradoks Musilov pripovjedač prikazuje na kulturnom fenomenu koji u romanu i inače igra važnu ulogu, na krajnje proturječnom odnosu “Kakanaca” njemačkog jezika prema Nijemcima iz Reicha: “[...] a upravo se duhovno najotmjenijim Kakancima, koji su se osjećali kao nasljednici i nositelji čuvene kakanijjske kulture, vodeće na području od Beethovena do operete, činilo posve prirodnim što su s Njemačkim Reichom bili pobratimljeni saveznici, a nisu ga mogli podnijeti” (*ibid.*: 646). Zapravo, povijesna se pozadina *Čovjeka bez osobina* umnogome temelji na konkurenciji između Austro-Ugarskoga i Njemačkog Carstva, pri čemu kulturni ciljevi paralelne akcije fiktivnog kruga okupljenog oko grofa Leinsdorfa podsjećaju na velikoaustrijsku i protuprusku inicijativu povijesno autentične skupine intelektualaca oko Huga von Hofmannsthala i Leopolda von Andriana koji su se nadali da će – ustrajno djelujući u kulturnoj sferi, dakako, uz aktivnu podršku habsburških vlasti – pridonijeti ublažavanju zaoštrenih međunacionalnih napetosti te na taj način pridonijeti opstanku ugrožene zajedničke države.

Indikativno je pritom da se austro-pruski animozitet posreduje putem slike o Kakaniji kao zemlji “bez osobina”, dok se, nasuprot njoj, Njemačko Carstvo predstavlja kao zemlja “osobina”. Tu predodžbu u svojim istupima na sastancima paralelne akcije u više navrata izričito zastupa general Stumm von Bordwehr,

napominjući kako bi wilhelmovsko Carstvo kao pojam modernosti Kakaniji trebalo biti uzorom:

U cijelome se svijetu ljudi muče, no najviše u Njemačkoj. Posvuda je posao izgubio vezu s tisućljetnom kulturom, no u Njemačkom Carstvu najviše. Posvuda se, naravno, najbolje mlade ljude zatvara u vojarne, ali Nijemci imaju još više vojarni od svih ostalih. (*ibid.*: 739)

Za razliku od Njemačke, u kojoj se događa mnogo više nego u drugim zemljama, Kakanija je zemlja u kojoj se događa znatno manje nego drugdje. Kvantificirajući razine “osobina” kojima dvije države navodno raspolažu – Kakanija niskom razinom, a Njemačka izrazito visokom – Musil istodobno “implicira i razliku u političkoj i ekonomskoj moći između dviju zemalja” (Wolf 2016: 599). Od svoje sjeverne susjede Kakanija se ne razlikuje samo po ambivalentnosti svojega državnog ustroja, značajki koja ponajviše upućuje na zastoj u njezinoj modernizaciji, nego i po nesigurnosti i nesamostalnosti pri iznošenju dokaza o smislu svoje opstojnosti: i njezini protivnici i njezini zastupnici redovito se služe defenzivnim argumentima, ukazujući na “negativne identifikacijske referencije s onu stranu državnih granica, u nacionalno homogenoj Njemačkoj s kojom se Kakanci neprekidno uspoređuju i s kojom su povezani karakterističnim osjećajem istodobne ljubavi i mržnje” (*ibid.*: 600). To, dakako, ne znači da Musilov ironični pripovjedač s odobravanjem gleda na zavist Kakanaca prema sjevernim susjedima; naprotiv, on navodnu zaostalost, a zapravo nedosljednost i proturječnost Kakanije, smatra potvrdom njezine navlastite modernosti:

No i to je bilo samo kakanijско, taj prag osjećaja gdje su primali svoje biće, taj nemir prerano nestaloga mira u kojem su se osjećali zaštićeno i zakopano. Kažemo li ovako: tim je ljudima sve istodobno bilo radost i teret, vjerojatno ćemo primijetiti kako je to dobro nagovještavalo današnjicu, jer ta najnježnija od svih država u nekim je vremenima potajno grabila naprijed. (Musil 2019: 306)

U kakanijскоj ambivalentnosti “osjećaja”, pa tako i ambivalentnosti odnosa prema vlastitoj državi, anticipiraju se – može se zaključiti iz razmišljanja Musilova pripovjedača – važna obilježja modernog života, jer – kako se doznaje na drugom mjestu u romanu – “naša kultura” (Musil 2008: 655) utemeljena je na paradoksima. Shvate li se kao ključna specifičnost moderne, proturječna se, ističe Wolf, u svome “kondenziranom obliku” mogu ustanoviti upravo na primjeru “Kakanije, oglednog primjera države obilježene institucionaliziranom nedosljednošću i ‘bez-svojtvenošću’” (Wolf 2016: 600) – dovoljno je, s tim u vezi, prisjetiti se osebjnosti državnoga i ustavnopravnog uređenja Dvojne Monarhije. Nije stoga slučajno što Musil protagonista svog romana smješta upravo u državni okvir lišen “osobina”, u narativno oblikovan prostor koji se prezentira kao komplement Ulrichovoj “bez-svojtvenosti”. Doduše, i Kakanija je raspolagala svim onim svojstvima koja su imale druge države, no, za razliku od njih, nije ih provodila tako dosljedno i

temeljito; utoliko se ta iščezla država u Musilovu romanu, kako primjećuje austrijski germanist Dietmar Goltschnigg, nalazi u “strukturnoj podudarnosti s likom protagonista u kojem su potencijalno sadržane sve osobine svog vremena” (Goltschnigg 1973: 331).

Spomenuto je da je Ulrich, kao “čovjek bez osobina”, u znatno većoj mjeri zaokupljen mogućnostima ljudske egzistencije nego činjeničnim realnostima, da on svoje životno načelo ne vidi u “osjećaju za stvarnost”, nego u “osjećaju za mogućnost”. Kao povijesna pozadina na kojoj agira Musilov “čovjek mogućnosti” (*Möglichkeitensmensch*), nadahnut i vođen “osjećajem za mogućnost” (*Möglichkeitssinn*), i Kakanija u romanu fungira kao “zemlja mogućnosti”, kao državno-prostorni komplement temeljnoj misli romana. Nije stoga slučajno što Musil svoju priču temelji na pretpostavci da se njezina mjesta radnje ne mogu poistovjetiti s realno postojećim prostorima: već na početku romana sveznajući pripovjedač obznanijuje da je mjesto radnje “glavni grad Monarhije i carsko sjedište – Beč”, dodajući da je to nebitno, jer da je “pitanj[e] o tome gdje se nalazimo” (Musil 2008: 12) ionako precijenjeno. U analogiji s određivanjem mjesta radnje, a nedugo potom i s relativiziranjem njegova ontološkog statusa, pripovjedač uvodi i likove romana, dovodeći ubrzo u pitanje i njihovu egzistenciju : “Pretpostavimo da se zovu Arnheim i Ermelinda Tuzzi, što međutim nije točno, jer se gospođa Tuzzi u kolovozu, u pratnji supruga, nalazila u Bad Ausseeu, a doktor Arnheim još je bio u Carigradu, pa smo tako stavljeni pred zagonetku tko su oni” (*ibid.*: 12–13).

Uvođenje, a zatim poricanje likova i mjesta radnje neki su od ključnih postupa za kojima Musil poseže u nastojanju da podrije tradiciju konvencionalnoga, realističnog pripovijedanja: likovi romana zapravo nisu oni kojima ih čitatelji smatraju, mjesto radnje, doduše, jest ono kojim se smatra, no to je posve nevažno, a nema sumnje da se, povrh toga, i vrijeme radnje rastvara u skup proizvoljnih datuma. Znatno više nego na povijesnu realnost Habsburške Monarhije Musilova se Kakanija referira na prostor u kojem se ono moguće čini važnijim od stvarnoga, ono dvojbeno od nespornoga, ono neodređeno od zadanoga. Opirući se svome jasnom i konačnom određenju, Kakanija se stoga kao mjesto radnje inscenira u skladu s autorovim konceptom “mišljenja mogućnosti”, konceptom koji, kako je spomenuto, bitno obilježava i protagonista i narativne strukture romana.

Realnost Kakanije stanje je vakuuma, stanje “događaja s premcem”, realnost paralelne akcije čiji se planovi i nastojanja, nakon početnog poleta, redovito urušavaju. Kakanijske se prilike zacijelo najbolje mogu opisati – baš kao što su to cinični suvremenici tvrdili za habsburšku državu – kao *Fortwursteln*, kao “prtlanje”, kao besciljno krivudanje i uporno nastavljanje nesuvisle politike. Ne čudi stoga što i Ulrich poseže za tom oznakom: “Usljed strastvene potrebe za oštrinom, točnošću i ljepotom može se stići do toga da se čovjeku daljnje prtlanje svidi više od svih napora u novom duhu” (*ibid.*: 273). U tom se načelu egzemplarno očituje i bit Kakanije kao “zemlje mogućnosti”:

[...] jer Kakanija je bila prožeta nepovjerenjem prema svakome ili-ili, stečenom velikim povijesnim iskustvima, i uvijek je poimala da u svijetu postoji još mnogo drugih opreka osim onih na kojima se naposljetku slomila. Načelo vladanja glasilo je i-ovo-i-ono, ili, još radije, s najmudrijom umjerenošću, ni-ovo-ni-ono. (Musil 2019: 304)

LITERATURA

- Arntzen, Helmut. 1993. Musil: Der Mann ohne Eigenschaften. U: *Interpretationen. Romane des 20. Jahrhunderts. Band I.*: 195–235. Stuttgart: Reclam.
- Bolterauer, Alice. 2003. "Kakanien" – oder was eine mitteleuropäische Landschaft sein könnte. Anmerkungen zu Robert Musil. <http://www.kakanien.ac.at/beitr/fallstudie/ABolterauer2.pdf>. Pristupljeno 3. veljače 2025.
- Daigger, Anette. 1997. Mit Robert Musil in Kakanien. Österreichbilder im Roman *Der Mann ohne Eigenschaften*. *Modern Austrian Literature* 3–4: 158–169.
- Fontana, Oskar Maurus. 1926. Was arbeiten Sie? Ein Gespräch mit Robert Musil. *Literarische Welt* 2/18: 1.
- Goltschnigg, Dietmar. 1973. Die Bedeutung der Formel "Mann ohne Eigenschaften". U: *Vom Törleß zum Mann ohne Eigenschaften*: 325–347. Ur. Dietmar Goltschnigg i Uwe Baur. Salzburg – München: Fink.
- Kiesel, Helmuth. 2017. *Geschichte der deutschsprachigen Literatur 1918–1933*. München: C.H. Beck.
- Kohl, Katrin i Ritchie Robertson (ur.). 2006. *A History of Austrian Literature 1918–2000*. Rochester, NY: Camden House.
- Luft, David. 2021. *The Austrian Dimension in German Intellectual History*. London: Blumsbury Academic.
- Musil, Robert. 2008. *Čovjek bez osobina*. Prev. Andy Jelčić. Zagreb: Fraktura.
- Musil, Robert. 2019. *Čovjek bez osobina*. III. svezak. Prev. Andy Jelčić. Zaprešić: Fraktura.
- Müller-Funk, Wolfgang. 2005. Der Mann ohne Eigenschaften: Erinnerungstextur und Medium kulturwissenschaftlicher Sondierung. U: *Musil anders. Neue Erkundungen eines inter-diskursive Autors*: 301 – 325. Ur. Gunther Martens et al. Bern: Peter Lang.
- Nübel, Birgit – Norbert Christian Wolf (ur.). 2016. *Robert-Musil-Handbuch*. Berlin – Boston: de Gruyter.
- Streim, Gregor. 2009. *Einführung in die Literatur der Weimarer Republik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Wolf, Norbert Christian. 2011. *Kakanien als Gesellschaftskonstruktion. Robert Musils Sozialanalyse des 20. Jahrhunderts*. Wien – Köln – Weimar: Böhlau.
- Žmegač, Viktor. 1991. *Der europäische Roman. Geschichte seiner Poetik*. Tübingen: Niemeyer.

SUMMARY

A STATE WITHOUT QUALITIES: ON MUSIL'S KAKANIA

The works of numerous Austrian authors of the immediate post-imperial period—including those most renowned—frequently take as their thematic point of reference the recently collapsed Habsburg Monarchy, a state formation that some of them, Karl Kraus for example, encode negatively, while many others, such as Joseph Roth and Stefan Zweig, recall with wistfulness, regarding its disappearance as a profound loss. Robert Musil, however—whose principal work *The Man Without Qualities*, itself one of the central achievements of classical modernism, is firmly anchored in the Austro-Hungarian world—aligns with neither of these two positions. Although a sharp critic of the ideological distortions characteristic of Habsburg society and culture, Musil's perspective on the old Central European empire is marked by a benevolent irony, a quality most clearly expressed in the name he devised for it: "Kakania". This authorial neologism, long established as a synonym for the k.u.k. monarchy, most vividly reveals the ambivalence of Musil's attitude toward Austria-Hungary, an ambivalence the narrator elaborates at length in the eighth chapter of *The Man Without Qualities*. Taking this indisputably central segment of the novel as its point of departure, the present article, following several introductory remarks, examines the various semantic dimensions of Musil's concept of Kakania.

Keywords: Robert Musil, Kakania, *The Man Without Qualities*, Habsburg Monarchy, ambivalence, ironic affection.